

УДК 334.7:338.2(477)

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ STATE AND PROBLEMS OF BUSINESS IN UKRAINE

Скорук О.В.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економіки та безпеки підприємства,
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки

У роботі проаналізовано стан вітчизняного підприємництва. Визначено основні особливості діяльності підприємницьких структур в Україні. Розглянуто основні проблеми розвитку підприємництва. Виокремлено вагомі дії уряду у сфері подолання проблем, що ускладнюють діяльність підприємств.

Ключові слова: підприємницька діяльність, стан підприємницької діяльності, організація підприємницької діяльності, проблеми розвитку підприємництва, суб'єкти підприємницької діяльності.

В работе проанализировано состояние отечественного предпринимательства. Определены основные особенности деятельности предпринимательских структур в Украине. Рассмотрены основные проблемы развития предпринимательства. Выделены значительные действия правительства в сфере преодоления проблем, затрудняющих деятельность предприятий.

Ключевые слова: предпринимательская деятельность, состояние предпринимательской деятельности, организация предпринимательской деятельности, проблемы развития предпринимательства, субъекты предпринимательской деятельности.

The paper analyzes the state of the domestic business. The main features of business in Ukraine. The main problem of business development. Thesis there is determined action compelling government in overcoming the challenges that impede the activities of domestic enterprises.

Keywords: business activities, state of entrepreneurship, business organization, development of entrepreneurship, entrepreneurs.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Суб'єкти підприємницької діяльності сьогодні функціонують у несприятливих умовах зовнішнього та внутрішнього середовища. Стрімке падіння курсу національної валюти та, як наслідок, різке зниження інвестиційної привабливості української економіки, військові дії, що активно ведуться на сході нашої держави, та інші дестабілізаційні чинники негативно вплинули на діяльність суб'єктів підприємництва, зумовили додаткові загрози їх комерційній діяльності.

Економічне зростання нашої держави та її безпека залежать від ефективно функціонуючих підприємницьких структур. У свою чергу, їх діяльність впливає на вирішення соціальних проблем, забезпечення високого життєвого рівня населення, тому проблеми розвитку підприємництва набувають особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Перші дослідження у сфері підприємництва (XVIII–XIX ст.) належать закордонним дослідникам: Р. Кантільйону, А. Сміту, Д. Рікардо, Ж. Сею, А. Маршалу. Уже на початку XX ст. проблеми підприємництва розглянуті в працях таких учених, як С. Брю, М. Вебер, В. Зом-

барт, К. Макконнелл, Й. Шумпетер. Широке коло питань із дослідження сучасних проблем організації та здійснення підприємницької діяльності, визначення стану та перспектив розвитку підприємництва й виокремлення основних проблем у цій сфері висвітлено в роботах вітчизняних науковців: З. Варналія, А. Виноградської, В. Геєця, Я. Жаліло, О. Кашуби, М. Карліна, О. Коваленко, Н. Коротенко, Е. Лібанової, В. Ляшенка та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується зазначена стаття. Незважаючи на значну кількість публікацій з досліджуваної проблеми, деякі питання щодо визначення особливостей організації та здійснення підприємницької діяльності й виокремлення основних проблем розвитку підприємництва у нових економіко-політичних умовах ще недостатньо досліджені й потребують детального вивчення.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Дослідження спрямоване на визначення стану підприємницької діяльності в Україні, особливостей її організації та здійснення, виділення основних проблем, що перешкоджають розвитку підприємництва.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих науко-

вих результатів. Зародження підприємницької діяльності в Україні відбулося на початку 90-х рр. минулого століття, з часу створення незалежної української держави. Проте цей процес відбувався в умовах недостатнього нормативно-правового забезпечення підприємницької діяльності, відсутності ефективних механізмів державного регулювання розвитку підприємництва, надмірного контролю з боку державних контролюючих органів, високого рівня тінізації економіки, ускладнення процесу реєстрації підприємницької діяльності та отримання необхідних дозвільних документів тощо.

Право на здійснення підприємницької діяльності – одне з конституційних прав громадянина. Відповідно до ст. 42 Конституції України кожен має право на підприємницьку діяльність, не заборонену законом [1]. Тобто підприємці мають право без обмежень приймати рішення та здійснювати самостійно будь-яку діяльність, що не суперечить законодавству.

Згідно з визначенням ст. 42 Господарського кодексу України, підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [2]. Для підприємницької діяльності характерні такі ознаки, як самостійність, ініціативність, систематичність, власний ризик та спрямованість на одержання економічних і соціальних результатів та отримання прибутку.

В Україні питанням підприємницької діяльності приділяють значну увагу. Проте порівняно з розвиненими країнами її рівень недостатній та потребує покращення. Результати досліджень

Світового банку «Ведення бізнесу – 2010» показали, що за простотою ведення бізнесу в 2010 р. Україна посідала 142-ге місце зі 183 країн світу [9]. А вже в 2014 р. наша держава зайняла 112-ге місце, поліпшивши свою позицію на 28 пунктів порівняно з рейтингом минулого року. Україна зайняла перше місце у списку із десяти держав, що досягли найбільшого прогресу в покращенні умов для ведення бізнесу [3, с. 10].

Станом на початок 2015 р. в Україні у сфері підприємницької діяльності функціонували 341,0 тис. підприємств, кількість яких зменшувалась у зв'язку із загостренням фінансово-економічної й політико-економічної кризи та воєнними подіями на сході України, 1591,16 тис. фізичних осіб-підприємців. Динаміку кількості суб'єктів підприємницької діяльності протягом 2010–2015 рр. наведено в табл. 1.

З табл. 1 видно, що протягом 2010–2015 рр. спостерігається зменшення кількості підприємств на 9,3%, або на 35 370 підприємств. Найбільше зменшення спостерігається серед великих (на 163 одиниці, або 27,8%), середніх (на 5 781 одиниць, або 27,6%) та малих підприємств (на 13 221 одиниць, або 23,3%). Чисельність мікропідприємств зменшилась протягом 2010–2015 рр. на 5,4%.

Найбільшу частку серед підприємств займають малі підприємства (94,28–94,45%), які є невіддільними складниками сучасного підприємництва. Частка обсягу реалізованої продукції малими підприємствами в загальному обсязі реалізованої продукції в Україні на початок 2015 р. становила 16,9%, середніми – 41,3% [6]. Тому від підтримки цих суб'єктів з боку держави залежать перспективи розвитку вітчизняного підприємництва в цілому.

Таблиця 1

Динаміка кількості суб'єктів підприємництва у 2010–2015 рр.

Показники	Кількість суб'єктів підприємництва					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Суб'єкти великого підприємництва, одиниць, у т.ч.:	586	659	698	659	497	423
Великі підприємства	586	659	698	659	497	423
Суб'єкти середнього підприємництва, одиниць, у т.ч.:	21 338	21 059	20 550	19 210	16 618	–*
Середні підприємства	20 983	20 753	20 189	18 859	15 906	15 202
Фізичні особи-підприємці	355	306	361	351	712	–*
Суб'єкти малого підприємництва, одиниць, у т.ч.:	68 316	71 083	68 103	65 021	55 159	–
Малі підприємства	56 796	58 468	57 587	55 332	45 676	43 575
Фізичні особи-підприємці	11 520	12 615	10 516	9 689	9 483	–*
Суб'єкти мікропідприємництва, одиниць, у т.ч.:	2 093 688	1 608 819	1 510 776	1 637 180	1 859 887	–
Мікропідприємства	300 445	295 815	286 461	318 477	278 922	284 240
Фізичні особи-підприємці	1 793 243	1 313 004	1 224 315	1 318 703	1 580 965	–*
Усього	2 183 928	1 701 620	1 600 127	1 722 070	1 932 161	–

* – інформація відсутня

Джерело: побудовано автором на основі [5]

Найбільша частка підприємств України знаходиться у таких регіонах, як: Дніпропетровська (7,9% усіх підприємств України), Харківська (7,3%), Одеська (7,0%), Київська (5,3%), Львівська (5,4%), Запорізька (4,2%) області та в м. Києві (25,4%). Найменша частка підприємств – у Житомирській (1,9%), Чернігівській (1,8%), Закарпатській (1,8%), Сумській (1,7%), Волинській (1,6%), Тернопільській (1,5%), Рівненській (1,5%), Чернівецькій (1,2%) та Луганській (1,0%) областях (див. рис. 1).

Деякі особливості діяльності підприємницьких структур України в 2015 р. подано в табл. 2.

З табл. 2 видно, що підприємництво в Україні забезпечує майже 14% всього населення робочими місцями та заробітною платою. Найбільша сума витрат на оплату праці одного найманого працівника спостерігається у великих підприємствах (61 989,2 тис. грн), найменша – у малих підприємствах (31 297,2 тис. грн).

Проблеми у сфері підприємництва спостерігаються як на макрорівні, так і на мікрорівні. Деякі з них мають настільки глобальний характер, що для їх усунення потрібні кардинальні економічні реформи.

Виділимо основні проблеми, що перешкоджають розвитку сучасного підприємництва в Україні:

- військові дії, які активно ведуться на території нашої держави, що призвели до погіршення підприємницького середовища;
- зниження інвестиційної привабливості економіки, що ставить під сумнів перспективи розвитку підприємництва в Україні (зокрема, за рівнем привабливості податкового законодавства для іноземних інвесторів Україна займає 137-ме місце з 144);
- високі витрати часу на проходження офіційних процедур для започаткування підприємства, наприклад, отримання дозволів, ліцензій, перевірки (зокрема, у Македонії цей

Таблиця 2

Особливості діяльності вітчизняних підприємств у 2015 р.

Показник	Всього	У тому числі:		
		великих підприємств	середніх підприємств	малих підприємств
Кількість підприємств, од.	343 440	423	15 202	327 815
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млн грн	4973 350,0	2 021 725,2	2 048 313,2	903 311,6
Чистий прибуток (збиток), млн грн	-373 469,0	-152 705,3	-102 747,3	-118 016,4
Витрати на персонал, млн грн	383 883,1	160 331,1	162 687,9	60 864,1
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб	6 032,8	1 949,1	2 516,0	1 567,2
Витрати на оплату праці, млн грн	289 342,3	120 823,2	123 257,1	45 262,0
Кількість найманих працівників, тис. осіб	5 909,8	1 949,1	2 514,5	1 446,2

Джерело: побудовано автором на основі [5]

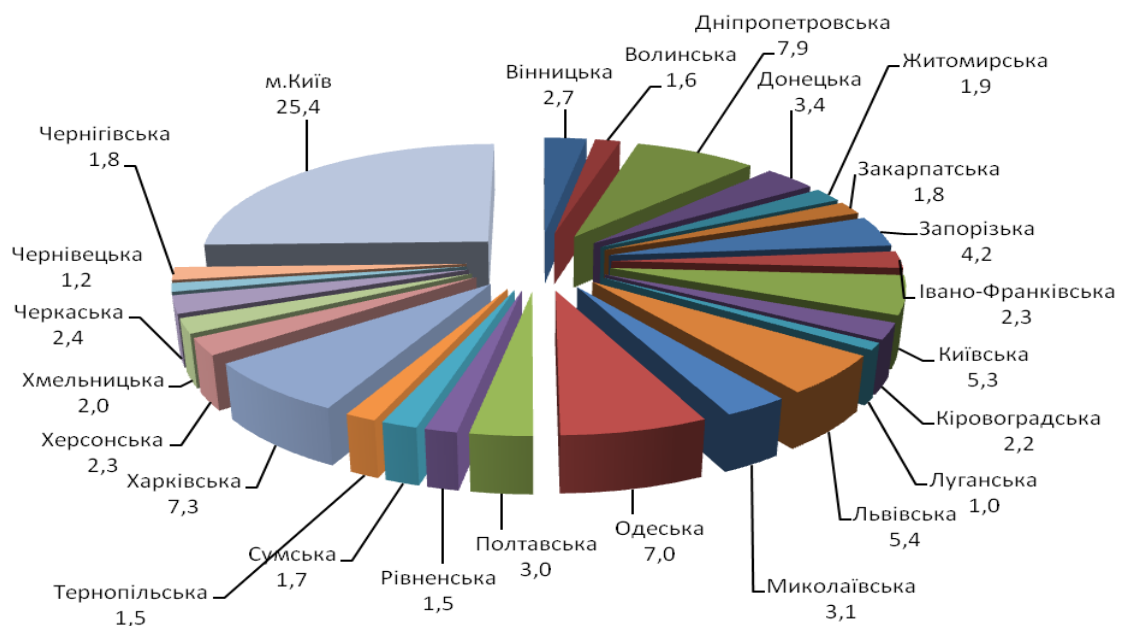

Рис. 1. Частка підприємств в Україні у 2015 р. у розрізі регіонів

Джерело: побудовано автором на основі [5]

процес триває 3 дні, Угорщині – 4, Албанії та Білорусі – 5, Словенії – 6 днів, тоді як в Україні на проходження аналогічних процедур витрачається 27 днів, а також збереження значних обсягів витрат, пов'язаних із ліквідацією підприємств (зокрема, такі витрати становлять 42% розміру середнього доходу на особу, тоді як у 2010 р. у Бельгії, Данії, Словенії цей показник становив 4%, у Росії та Молдові – 9%) [7, с. 104];

– зростання рівня тінізації економіки. Рівень тіньової економіки, розрахований за методом «витрати населення – роздрібний товарообіг» у 2014 р. становив 48,7%. Протягом 2009–2014 рр. рівень тіньової економіки збільшився на 44,1%;

– зниження платоспроможності населення, що негативно позначається у зниженні споживчого попиту;

– зростання кількості рейдерських захоплень підприємств;

– недосконала нормативно-правова база у сфері підприємницької діяльності;

– неефективна фінансово-кредитна політика розвитку підприємництва. Сьогодні низька кредитна активність банків пов'язана з низьким рівнем кредитоспроможного попиту позичальників на кредити через зниження номінальних доходів населення й підприємств, невизначеність економічних перспектив, високі відсоткові ставки за кредитами та низький рівень пропозиції кредитів з боку банків [9];

– низький рівень кваліфікації підприємців у сфері підприємництва, що призводить до зниження його конкурентоспроможності та погіршення якості персоналу.

Незважаючи на низку проблем, що ускладнюють діяльність підприємств, для їх усунення урядом виконані вагомі дії, зокрема:

– упорядковано процедури проведення перевірок суб'єктів підприємництва органами, що здійснюють контроль, та зменшення їх кількості;

– зроблено перші кроки щодо захисту вітчизняних підприємств від протиправних захоплень (рейдерства);

– спрощено механізми одержання дозвільних документів;

– проведено значну роботу з підготовки законодавчих актів у сфері дерегуляції підприємницької діяльності;

– запроваджено єдиний спрощений порядок державної реєстрації юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців та надання інших адміністративних послуг. Реєстрація підприємницької діяльності сьогодні відбувається протягом 1–3 днів. За цим показником, згідно з даними експертів Світового банку, Україна входить у десятку кращих країн Європи;

– створено Єдиний державний реєстр юридичних і фізичних осіб-підприємців, відомості якого відкриті й загальнодоступні, запроваджено електронну реєстрацію суб'єктів підприємництва;

– затверджено та реалізовано численні регіональні й місцеві програми розвитку малого й середнього підприємництва.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. На основі вищевикладеного можемо зробити висновок про те, що рівень підприємницької діяльності в Україні залишається недостатнім, навіть з урахування численних дій у сфері поліпшення діяльності підприємницьких структур, і потребує подальшого покращення. Урахування й вирішення визначених проблем у сфері розвитку підприємництва забезпечить підвищення ефективності вітчизняного підприємництва, розширення підприємницького сектора, зменшення тіньового сектора та створення сприятливих умов для розвитку підприємництва.

Подальші дослідження спрямуємо на формування чітких пропозицій щодо подолання факторів, що стримують розвиток підприємництва шляхом реалізації нової державної стратегії розвитку підприємництва в Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2013 р. № 436-IV // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Аналітичний звіт про стан і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні // Державна служба з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва. – К., 2014. – 67 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dkrp.gov.ua/info/3226>.
4. Виноградська А. Комерційне підприємництво: сучасний стан, стратегії розвитку: [монографія] / А. Виноградська. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 808 с.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
6. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва: статистичний збірник / за ред. О. Колпакова. – 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
7. Кашуба О. Підприємництво в Україні: проблеми та перспективи розвитку / О. Кашуба // Економіка та держава. – 2015. – № 6. – С. 103–106.
8. Коротенко Н. Проблеми розвитку підприємництва в Україні / Н. Коротенко // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 4 (34). – С. 96–103.
9. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: національна доповідь // Державний Комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва. – К., 2010. – 240 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dkrp.gov.ua/info/746>.